

Zlatko Mileusnić

Iz hrvaščine prevedel Tone Kregar

O RAZSTAVI ZDENKA SERTIĆ IN ETNOGRAFSKI MUZEJ V ZAGREBU

(TRIJE DOKUMENTI O MUZEJSKI DOKUMENTACIJI)

Razstava Zdenka Sertić in Etnografski muzej v Zagrebu se gotovo dotika najobčutljivejših področij muzejske dejavnosti, ki jih zajema termin muzejska dokumentacija. V spremnih vsebinah razstave (katalog in računalniški multimedialni program) so kritično raziskani in predstavljeni načini uporabe muzejskega gradiva - muzejskega predmeta kot nosilca in izvora osnovnih informacij, njihove diseminacije in nadaljnje usode. Etnografski muzej v Zagrebu je delo na pripravi in predstavitvi razstave izkoristil tudi kot priložnost za pogled v preteklost in sicer na organiziranje Oddelka muzejske dokumentacije, deloma pa tudi za ovrednotenje tega dela. Začetki segajo v sam osnutek Muzeja 1919. leta, odkar se ta dejavnost kontinuirano odvija v skladu z naj sodobnejšimi tehničnimi možnostmi in zahtevami stroke.

Z začetki te dejavnosti sta neločljivo povezana tudi akademska slikarka Zdenka Sertić ter največji del njenega obsežnega likovnega opusa. Kot pripadnica ozkega kroga akademsko izobraženih likovnih umetnikov na slovanskem Jugu (Saša Šantel, Vladimir Kirin), ki so svojo inspiracijo iskali ter našli v kulturni dediščini etnografskega značaja, je Zdenka Sertić z etnografskimi elementi prežela skoraj svoj celoten opus. S svojim pristopom je istočasno zaznamovala pionirsko obdobje v muzejski dokumentaciji in popularizaciji muzejske dejavnosti.

Med 17. julijem in 30. oktobrom 1997 si je razstavo lahko ogledala zagrebška publika, med 29. januarjem ter 23. februarjem 1998 pa v omejenem obsegu, ki so ga določali razstavnih prostori, tudi celjska.

Zdenka Sertić se je rodila 16. januarja 1899 v Sv. Ivanu Zelini. V osnovno šolo je hodila v rojstnem kraju ter v Karlovcu, v zagrebškem Ženskem liceju pa je končala štiri zadnje, višje razrede. Zrelostni izpit je leta 1917 opravila na Kraljevski I. realni gimnaziji v Zagrebu, v letih 1917-1921 pa je obiskovala ter končala Kraljevsko višjo šolo za umetnost in obrt v Zagrebu v razredu profesorja Ljuba Babića. Oktobra leta 1921 je opravila izpit za učitelja v srednjih šolah Kraljevine Hrvaške in Slavonije in nadaljevala šolanje na zagrebški Likovni akademiji. Tam je diplomirala iz dekorativnega slikarstva, z ožjo specializacijo kaligrafije in paleografije. Leta 1922 se je študijsko izpopolnjevala na Umetniški akademiji v Berlinu in leta 1925 v Parizu.

obenem pa je obiskovala še Filozofsko fakulteto Univerze v Zagrebu. 6. julija 1921 se je kot nadomestna učiteljica zaposlila v Etnografskem muzeju, od leta 1924 pa je do upokojitve tam delala kot risarka, slikarka, akademska risarka in likovna sodelavka. Ob vseh zahtevnih muzejskih obveznostih je Zdenka Sertić samostojna avtorica in v sklopu razstav Muzeja sodelovala tudi na številnih mednarodnih razstavah, od katerih je treba še posebej izpostaviti Pariz (1925), Leipzig (1927), Köln (1927), Barcelona (1929), Kfbenhaven (1930), Pariz (1937), Berlin (1938), Zürich (1950), Bruselj, Haag, Rotterdam (1952).

V sklopu svoje muzejske službe je svoja likovna dela objavljala v domačih in tujih znanstvenih in strokovnih publikacijah kot so Narodna starina, Etnološka biblioteka, Leksikon Minerva, Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, MAN - A Monthly record of Anthropological Science (London), Société d'Ethnographie (Pariz), Paideuma- Mitteilungen zur Kulturforschung (Frankfurt/M).

Povod za razstavo je bila nepričakovana ponudba za odstopitev velikega števila muzejske in strokovne zasebne dokumentacije Zdenke Sertić. Dokumentacija je, tako kot zapuščina Zdenke Sertić, danes v zasebni lasti njenih naslednikov. To gradivo obsega 511 inventiranih del v različnih slikarskih tehnikah, 16

zvezkov različnih rokopisov ter fotografije, skice in časopisne izrezke. Gradivo je bilo v varstvo ter uporabo predano septembra 1996, ko so se začele tudi tehnične priprave za njegovo muzejsko in računalniško obdelavo. Po svojem obsegu ta razstava predstavlja tudi svojevrstno retrospektivo likovnega opusa Zdenke Sertić.

Službovanje Zdenke Sertić se jasno kaže v arhivskem materialu, ki ga hranita Hrvaški državni arhiv in arhiv Muzeja ter v strokovnem gradivu Oddelka za dokumentacijo, ki mu pripadajo ilustrativno gradivo, fototeka, poročila ter rokopisi s terenskih etnografskih raziskav. Tokrat iz njih izločamo tri dokumente, ki vsak iz svojega zornega kota prikazujejo Zdenko Sertić. Prvi jo prikazuje kot akademsko slikarko, drugi kot muzejsko uslužbenko, tretji pa je lastna ocena njenega prispevka Muzeju in stroki nasploh. Arhivsko raziskavo je izčrpno izvedla Ivanka Ivkanec, muzejska svetnica, medtem ko je s sodobno informatično tehnologijo, s katero Muzej razpolaga, omogočen vpogled tudi v tisti segment del in dokumentov o Sertićevi, ki ga zaradi obsežnosti ni bilo moč razstaviti. Za to priložnost je bil prilagojen računalniški program, s katerim je omogočeno iskanje in pregled teh dokumentov. Dela pa so v

programu razdeljena v naslednje skupine: **Zdenka Sertić; Dokumenti; Noša; Kroji; Ornamenti; Blago ročne izdelave; Arhitektura; Kompozicije.** S tem programom smo obiskovalcem želelo približati sodobne tehnološke možnosti pri obdelavi, uporabi in prezentaciji muzejskega gradiva.

Razstavljanje strokovnih publikacij, ki predstavljajo muzejsko gradivo, nas vrača v dvajseta leta 20. stoletja, ko je Zdenka Sertić začinjala s svojim delom. To obdobje ni pomembno samo v zgodovini Muzeja, temveč tudi v novejši zgodovini hrvaške etnologije. Takrat se je Etnografski muzej začel profilirati v ugledno ustanovo s profesionalno upravo in uglednim muzejskim osebjem, kmalu za tem pa so na zagrebški Univerzi ustanovili Katedro za etnologijo, s katero je Muzej vzpostavil trajno znanstveno in strokovno sodelovanje. Poudariti je treba, da je pri obeh omenjenih dogajanjih sodeloval tudi dr. Milovan Gavazzi, nekdanji kustos Muzeja in vodilna osebnost hrvaške etnologije. Prav po njegovi zaslugi, so Muzej začeli opremljati s tehničnimi pripomočki za sodobno dokumentiranje etnografske dediščine (fonografi, fotografski aparati itd.), in to na mestih njenega izvora, kar je bilo v skladu z novim pristopom v zbiranju in sukcesivnemu dokumentiranju etnografskega gradiva. Ti začetki, polni poleta, entuziazma, znanstvene radovednosti in celo

pustolovščin, so odpirali nove poglede v dediščino hrvaške vasi oz. v njeno še vedno živo barvitost, ki jo je veljalo na ustrezen način predstaviti javnosti. Zagrebška publika je to obdobje dejavnosti Muzeja lahko spoznala na dveh razstavah Etnografskega muzeja: *Pokupska sjećanja - Etnografska ekspedicija 1923.* (Zagreb 1993) in *Milovan Gavazzi - proživljeno stoljeće* (Zagreb 1995) Od leta 1923 je pri teh raziskavah sodelovala tudi Zdenka Sertić, ki je zbirala etnografsko gradivo od bližnje in daljne okolice Zagreba, Velike Gorice, Žumberka, Karlovca, Koprivnice, Varaždina in Ivanca do Crikvenice, Novoga Vinodolskega, otoka Paga, Brača in Hvara. Njeno delo pri dokumentiranju muzejskega gradiva ob nedvomni kvaliteti zaznamuje tudi zanesljivo povezovanje dokumentov z muzejskim predmetom. Skoraj vsa njena dela so opremljena s signaturo inventarne številke, nekatera pa spremlja tudi izpis relevantne literature. V nasprotju s tem pa so dela z datumom izdelave zelo redka, zato je njenemu interesu in delu kronološko težko slediti in se ga ne da zanesljivo določiti. Vendar pa, ob primerjanju z muzejskimi raziskavami in akvizicijami v dvajsetih letih lahko rečemo, da njeno delo sledi aktivnosti Muzeja. V njenem likovnem opusu umetniško in dokumentarno ostajata

naložljiva, zato so se odnosi med potrebami ustanove in željo po osebni umetniški uveljavitvi vse bolj zaostrovali. Kot kaže, je v tridesetih letih prav ob vprašanjih muzejskega in osebnega statusa prišlo do določenih razhajanj, ki so tudi v nadaljnjih desetletjih občasno kalili profesionalne odnose. Zdenka Sertić je bila oseba izjemne delovne energije, saj je svoje delo iz muzejske pisarne nosila tudi domov in ga v domačem ateljeju opravljala naprej. Muzejska uprava za to ni kazala razumevanja. S tem jo je leta 1937 odločno seznanil tudi upravnik Muzeja (...) *Že nekajkrat sem od Vas tudi pismeno zahteval, da morate v ilustrativni oddelek predati vse risbe in slike, ki ste jih naredili v muzeju, imate pa jih doma(...)* in zahteva, da vse slike in risbe preda vodji ilustrativnega oddelka(...) *ki jih bo inventariziral, oštevilčil ter spravil v arhiv(...)* V omenjeni *Ilustrativni oddelek* so bili takrat uvrščeni: *Fotografski arhiv, Zbirka diapozitivov, Zbirka klišejev, Zbirka risb in slik ki ilustrirajo narodne noše, ornamentiko, kroje in življenje ter Zbirka filmov.* Žal je v Oddelku za dokumentacijo, kljub dolgoletni muzejski službi Zdenke Sertić, ostalo ohranjenih malo njenih del (Inventarna knjiga ilustrativnega gradiva beleži komaj 79 številke) in le nekaj zapisov ter poročil o objavljenih terenskih raziskavah (Hrašćina - Trgovišće, Sv. Nedjelja in Malo Grablje na Hvaru, Donji Humac na Braču, Resnik pri Zagrebu, Sv.

Nedjelja pri Samoboru). Z odhodom v pokoj je Zdenka Sertić s sabo odnesla vsa druga terenska poročila in zapise (število ni zanemarljivo); tako je tudi to postalo del njene privatne zapuščine.

Ni treba posebej izpostavljati pomembnosti, ki se pri znanstveno orientiranih raziskavah namenja zanesljivosti in dostopnosti muzejske dokumentacije. Za etnološke interpretacije posameznih aspektov kulturne dediščine ni bil spodbujevalen le bogati fundus ustanovitelja Muzeja - Salomona Bergerja, temveč tudi sukcesivne muzejske akvizicije na terenu. Tudi analize ljudske umetnosti, ki jih v dvajsetih in tridesetih letih objavlja Mirko Kus-Nikolajev, kustos Etnografskega muzeja, spremljajo dela Zdenke Sertić. Njun profesionalni odnos se na tem področju nadaljuje tudi v naslednjih letih. Kot odličen poznavalec njenega slikarskega opusa je Nikolajev za eno od samostojnih razstav Sertićeve napisal naslednjo recenzijo:

Slikarka Zdenka Sertić je svoj celotni ustvarjalni opus izgradila ne eni - in edini - temi: narodni, folklorni, ruralni ali »ljudski« umetnosti. Ta usmeritev, še več, ta vokacija duha je njen slikarski rokopis vodila skozi vse regije hrvaške narodne umetnosti /Severozahodna Hrvaška, Dinarska zona, Jadranski pas/ in skozi vse fakte, v katerih se je ta umetnost uresničila.

Zdenki Sertić predstavljajo enak izziv tekstilno oblačilo,

rezbarjen les, oblikovana keramika ali lectarski predmet s simboli, katerih prvotni pomeni so se izgubili ali vsaj preslojili.

Zdenka Sertić na enak način spoštuje celoto /folklorni kostim/ in fragment /primerek veziva/, pri tem pa vsaki svoji kreaciji podari pečat avtentičnosti.

Opus Zdenke Sertić ni uporaba, on s specifičnim jezikom transformacije ustvarja neko novo in neponovljivo umetniško delo.

Navidezna statičnost njenih risb - v najboljšem smislu te besede - kaže na razumevanje umetnosti, ki je v svojem bistvu ornamentalna in ne figurativna. Poudarjamo, da njen umetniški opus ne *asocira niti z uporabno umetnostjo niti s suvenirjem, pa najsi bo le ta tudi tisti najboljši oziroma točneje, vrhunski. Ni težko ugotoviti, da je Zdenka Sertić s svojim likovnim pristopom zasedla prvo mesto na celotnem jugoslovanskem prostoru.*

S polno odgovornostjo priporočamo ta opus javnosti.

Njeno muzejsko delovanje je povzeto orisano in ocenjeno v delu mr. Nade Gjetvaj, muzejske svetnice in dolgoletne voditeljice Oddelka za dokumentacijo Etnografskega muzeja:

Akadska slikarka Zdenka Sertić je v dolgih letih obogatila našo likovno kulturo s svojim lastnim originalnim likovnim prispevkom. Njena dela so rezultat študija našega ljudskega izraza in ambienta. Ob natančnem prenašanju narodnih ornamentov in motivov sta moč in lepota njene umetnosti rezultat striktno izvedene stilizacije elementov, komponiranih v nedeljive celote. Njene risbe se nahajajo skoraj v vseh izdajah muzejskih publikacij, del skic in akvarelov pa je ohranjen v dokumentaciji Muzeja. Svoje bogato znanje, pridobljeno pri koriščenju muzejskega etnografskega gradiva, prof. Zdenka Sertić prenaša v lastno umetniško delo. Njen slikarski opus obsega veliko del, ki jih lahko razdelimo v nekaj skupin: likovna dela kot spremni material ob razstavah, likovne priloge tiskanih strokovnih del, prispevki v Enciklopediji Jugoslavije Leksikografskega zavoda, čigar stalni sodelavec je, izdelava dveh serij znamk s folklornimi motivi, od katerih je serija tiskana ob dvajsetletnici vstaje 1941 - 1961, doživela največja priznanja. Z nekaj zbirkami razglednic z narodnimi nošami je na popularen način spoznala javnost z delom bogate narodne tradicije. Umetniški opus Zdenke Sertić je v zasebni lasti, samo majhen del pa je ohranjen v Muzeju.

Razstava »Narodna umetnost Jugoslavije«, ki je bila leta 1952 v Bruslju, Haagu in Parizu, je opremljena z risbami Zdenke Sertić. V Rotterdamu, v Muzeju za geografijo in etnologijo, je bila prirejena samostojna razstava akvarelov v okviru Mednarodnega kongresa zgodovinarjev.

Prikaz lastnega dela, opravljenih muzejskih nalog ter tistih, ki so šele sledile, pa se vendarle najasneje razbere iz tretjega dokumenta, ki je nastal ob zaključku njenega tridesetletnega dela, ko je dopolnila pogoje za upokožitev. Ker bi ji le-to onemogočilo vse umetniške in strokovne obveznosti, je leta 1951 na Svet za prosveto, znanost in kulturo - Odbor za kulturo in umetnost naslovila prošnjo za podaljšanje dela v Muzeju.

Tega leta sem napolnila 30 /trideset/ let neprestanega službovanja v Etnografskem muzeju v Zagrebu ter s tem pridobila pravico za upokožitev. Vendar pa te pravice ne bi

želela izkoristiti, saj verjamem, da s svojim delom še lahko služim interesom kulturnih prizadevanj svoje domovine.

Tako kot do sedaj sem dorasla vsaki obveznosti, ki jo zahteva moje strokovno delo v muzeju. To delo sestoji iz umetniškega izdelovanja legend, risb, napisov in kart ob eksponatih ter iz sodelovanja pri postavitvi eksponatov samih. Razen tega sem izdelovala noše, predmete materialne kulture, naselbine, tipe naselij in vasi, ki so redno služili kot ilustrativni material, bodisi v samih zbirkah bodisi v znanstvenih publikacijah. Dejstvo je, da sem vsem tem delom dajala maksimum umetniškega oblikovanja. V okvir mojega muzejskega dela, ki je doseglo posebno publiciteto sodi tudi prikaz navad, družbenega življenja in kolektivnih duhovnih izrazov /obredi, povorke ipd./ vasi. Ob stalnem izpopolnjevanju sem si prizadevala primitivni primitivni psihiki vasi dodati adekvatni umetniški izraz.

Tudi moje izvenmuzejsko delo je bilo vedno tesno povezano z muzejem in njegovimi zbirkami. Odhod v pokoj bi zame pomenil praktično prekinitve z vsemi mojimi dosedanjimi in bodočimi umetniškimi prizadevanji, da življenju vasi podam njegovo odgovarjajočo obliko.

Naj omenim, da se mojih izkušenj in dela poslužujejo naslednje ustanove: UNESCO, Svet za znanost in kulturo v Beogradu, Predsedstva vlade v zvezi z G.N.O. v Zagrebu, Kmečka sloga, Organizacija Narodne fronte, Akademija in druge strokovne šole, gledališča, turistične ustanove, prireditveni odbori folklornih skupin in razstav v tujini itd. Vse to delo sem mogla in ga v bodoče lahko opravljam samo takrat, ko imam polno možnost uporabe muzejskih zbirk in arhiva. Samo dokler sem aktivni uslužbenec imam prost pristop v muzej in s tem k njegovim zbirkam, ki so nepogrešljivi sestavni del mojega umetniškega in strokovnega dela.

Vse to so razlogi, ki vodijo moja prizadevanja, da s svojim delom v muzeju nadaljujem in da tudi vnaprej prispevam k znanstveni in kulturni izgradnji svoje domovine. Zaradi tega tudi naprošam naslov, da mi omogoči nadaljnjo dejavnost v muzeju. Svojo hvaležnost se bom trudila izraziti v svojih bodočih delih in še posebej v delu o kulturno-umetniškem življenju naše vasi, ki ga pripravljam.

Na poziv Informativnega urada pri Predsedstvu vlade ta čas izdelujem reprezentativno kolekcijo narodnih noš za inozemstvo. Obenem sem obvezana, da dopolnim našo folklorno razstavo za Francijo, ki je dosedaj že obšla severno in srednjo Evropo. Z njo v zvezi moram izdelati tudi ilustrativni material za posebne izdaje o naši kmečki umetnosti /čipkarstvo, rezbarstvo, keramika itd./ Istočasno sodelujem tudi pri pripravi mape narodnih noš za ULUH, kakor tudi ilustracij za monografijo o Medimurju. /tekst V. Žganec./

Prof. Zdenka Sertić

Prošnja je bila odobrena in tako je Zdenka Sertić svoje dolgoletno službovanje zaključila 31. marca 1959. leta. Umrla je v Zagrebu 1986. leta.

Med svojo delovno dobo, ki je bila izjemno dolga in

nad vse plodna, je Zdenka Sertić prepletala dve komponenti: likovno in strokovno s posebno navezanostjo na muzejsko gradivo. Ustvarjala je raznovrstno in včasih tako kompaktno tkivo, da v njem ni lahko razločiti osnove od votka. Dejstvo, da njena dela izvirajo iz etnografskega gradiva, katerega največji del je ohranjen v Muzeju in s katerim zato za vedno ostajajo povezana - ne glede na njihovo trenutno pripadnost, kakor tudi dejstvo, da je celoten opus Zdenke Sertić obeležen s preteklostjo in pričevanjem dejavnosti, uvršča njena dela in tudi ves muzejski fundus

v skupen korpus hrvaške kulturne dediščine. S tem, ko je del te dediščine dostopen javnosti, se del njenega opusa in njeno delovanje v Muzeju razstavljata s kritičnimi presojami tistih, ki se s to dediščino ukvarjajo.

Kolofon razstave:

Avtorja koncepta razstave in katalogskih tekstov: Ivanka Ivkanec, Zlatko Mileusić

Avtorica likovne postavitve razstave: Diana Heide, višji preparator
Avtor multimedialnega programa: Zlatko Mileusić

Irena Destovnik

PREDSTAVITEV "NARODOPISNE ZBIRKE SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE" IZ CELOVCA

Avtorica v svojem prispevku predstavi zgodovino "Narodopisne zbirke Slovenske prosvetne zveze" iz Celovca, ki obsega 539 predmetov koroške ruralne kulture in je bila zbrana v petdesetih letih pod vodstvom Jerneja Šušteršiča. Zbirka je bila v osemdesetih letih konservirana in restavrirana, vsebinska ureditev, ki ima za cilj postavljanje tematskih razstav o načinu življenja koroških ljudi in poglobljene lokalne in tematske raziskave, pa sega v leto 1996. Takrat je bila prvič postavljena tudi tematska razstava z naslovom "Ko bo cvetel lan", ki trenutno gostuje po Sloveniji, kjer bo ostala vse do konca leta 1999. Avtorica v zvezi s tem opozori tudi na odgovornost avtorja za promocijo razstave.

Kratka zgodovina zbirke

Predmete koroške ruralne kulture, ki sestavljajo "Narodopisno zbirko Slovenske prosvetne zveze" iz Celovca, so koroški in ljubljanski dijaki ter študentje na predlog in pod vodstvom takratnega študenta etnologije in filozofije Jerneja Šušteršiča zbrali v času od leta 1951 do 1953 na celotnem dvojezičnem območju južne Koroške. Cilj njihovega zbiranja je bil postaviti muzej koroških Slovencev in s tem, kot so zapisali, afirmirati identiteto slovenske narodne manjšine v Avstriji.

Iz začetnega navdušenja nad opravljenim delom se je kaj hitro razvil mačehovski odnos tistih, ki so o usodi zbirke odločali, vsi načrti zbiralcev v zvezi z njeno postavitvijo pa so naleteli na gluha ušesa. Predmeti so bili vse do leta 1978 povsem neprimerno shranjeni v prostorih Kulturnega doma v Žitari vasi v Podjuni in kasneje v prostorih Slovenske kmetijske šole v Podravljah. Leta 1993 so dobili stalne prostore v "K&K" - Kulturnem in komunikacijskem centru, ki ga je Slovenska prosvetna zveza odprla v Šentjanžu v Rožu.

V osemdesetih letih je bilo pod vodstvom Franceta Goloba iz Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane restavriranih in konserviranih okoli 430 predmetov. Restavrirani predmeti so bili v letih od 1984 do 1991 skupaj s konservatorsko dokumentacijo predstavljeni na petih različnih razstavah, ob katerih so izšli tudi razstavni katalogi.